

Afet Sonrası Yeniden Yapılanmada Kadın Deneyimleri: 2023 Kahramanmaraş Merkezli Deprem Örnekleri¹

Efsun Toğrul²

ORCID: 0000-0002-0832-0215

Öz

Afetler mekânsal, ekonomik ve toplumsal açıdan geri döndürülmesi güç sonuçlar doğururken kentlerin yeniden yapılanmasını da zorunlu kılmaktadır. Kentlerin farklı toplumsal grupları bir arada bulundurduğu düşünüldüğünde her toplumsal grup afetten eşit derecede etkilenmemektedir. Bu durum bir taraftan bazı gruplar için daha derinden etkiler bırakırken, diğer taraftan yeniden yapılanma sürecinde de herkese farklı görevler atfetmektedir. Diğer açıdan afetlerin yıkıcı etkileri toplumdaki bazı gruplar için derin izler bırakmaktadır. Yaşamın ve kuralların askıya alındığı bu sürecin en etkilenen gruplarından olan kadınlar, toplumda üstlendikleri farklı rol ve görevleri nedeniyle her kesimin sorumluluğunu yüklenmektedirler. Bu anlamda kadınlar sürecin en çok etkileneni ve taşıyıcısı olarak rol oynamaktadırlar. Bu çalışma, kadınların afet sonrası yeniden yapılanma ve hayatın yeniden kurulması için hangi pozisyonlarda ne tür roller üstlendiklerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışmanın kuramsal tartışması ve araştırma yönteminin kurgulanmasında, toplumsal cinsiyet perspektifi çerçevesinde, kadınların afet koşullarında kendi kimlikleri itibarıyla farklı mağduriyetler yaşamalarının yanında, yaşamın yeniden kurulması sürecinde de yine farklı olan bir güç ve kapasite deneyimini ortaya koydukları varsayılmıştır. Kadınlar, afet sonrasında, başta beden ölçüğünde olmak üzere özel yaşantılarını korumak ve kamusal yaşama katılma konusunda farklı taktik ve yöntemlerle var olmaya çalışmaktadırlar. Bu varsayım çerçevesinde 2023 yılında Türkiye'nin 11 ilinde yıkıma yol açan deprem bölgesinde bir nitel analiz yapılmıştır. Araştırmada, kartopu örneklem yöntemiyle alanda bulunan sivil toplum kuruluşu (STK) çalışanları arasından 12 katılımcıyla görüşme gerçekleştirilmiş ve bu görüşmelerin içerik analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları literatürde yapılan çalışmalarını desteklerken, bağlam özelinde düşündüğümüzde sürecin Türkiye'deki yapılanma içinde özgün birtakım etkiler ve sonuçlar doğurduğunu da ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afet, afet sonrası yeniden yapılanma, kadın, cinsiyet, Türkiye

¹ Bu çalışma 9. KBAM (Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı) Sempozyumu'nda sunulan bildirden üretilmiştir.

²Doktora adayı, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, E-posta: efsuntogrul@gmail.com

Women's Experiences in Post-Disaster Reconstruction: Examples from the 2023 Kahramanmaraş Centered Earthquake³

Efsun Toğrul⁴

ORCID: 0000-0002-0832-0215

Abstract

Disasters cause irreversible results in terms of space, economy and society, and they also necessitate the reconstruction of cities. When we consider that cities contain different social groups together, not every social group is affected by the disaster equally. While this situation has deeper effects on some groups, it also assigns different tasks to everyone in the reconstruction process. From another perspective, the devastating effects of disasters leave much deeper traces for some groups in society. Women, who are among the most affected groups in this process where life and rules are suspended, take on the responsibility of every segment due to the different roles and tasks they undertake in society. In this sense, women play a role as the most affected and carrier of the process. This study aims to reveal what kind of roles and positions women undertake in the reconstruction and reestablishment of life after a disaster. In the theoretical discussion of the study and the construction of the research method, it was assumed within the framework of a gender perspective that women, in addition to experiencing different victimizations due to their own identities in disaster conditions, also exhibit a different power and capacity experience in the process of reconstruction of life. After the disaster, women try to exist with different tactics and methods in terms of protecting their private lives, especially on a physical scale, and participating in public life. Within the framework of this assumption, a qualitative analysis was conducted in the earthquake area that caused destruction in 11 provinces of Turkey in 2023. In the research, interviews were conducted with 12 participants from among the civil society organization employees in the area using the snowball sampling method and the content analysis of these interviews was conducted. While the analysis results support the studies conducted in the literature, when we consider the context, it also reveals that the process has produced some unique effects and results within the structuring in Turkey.

Keywords: Disaster, post-disaster reconstruction, woman, gender, Turkey

³ This study was produced from the paper presented at the 9th KBAM Symposium (Urban and Regional Research Network).

⁴PhD candidate, Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, E-mail: efsuntogrul@gmail.com

Giriş

Doğal afetler canlı yaşamını, toplumsal ve ekonomik yaşamı, fiziksel ve yapısal çevreyi bozucu etkiye sahiptir. Bu bozuculuğun yoğunluğu farklı gelişme düzeylerine sahip yerlerde ve toplumun her kesiminde aynı düzeyde hissedilmemektedir. Neumayer ve Plümper (2007) hem riske maruz kalma hem de kaynaklara ve fırsatlara erişmede ortaya çıkan eşitsizlikler bazı toplumlara ve toplum içindeki gruplara dezavantajlı duruma getirdiğinden afetlerin cinsiyete dayalı eşitsizliklerin önemini arttırdığını belirtmektedirler. Yazarlar, doğal afetlerin kadınların yaşam beklentisini erkeklere göre daha fazla düşürdüğünü ve kadınların sosyo ekonomik statüsünün bu yaşam beklentisinin oluşmasında önemli bir etmen olduğunu da ortaya koymaktadırlar. Thurairajah (2011), toplumların mevcut sosyo-ekonomik koşullarının, afetin nedenlerini ve etkilenme derecesini belirlediğini, afete bağlı ortaya çıkan tehlike ve güvenlik açıklarının önlenmesinde ve yerel ihtiyaçların belirlenmesinde toplumun dahil edilmesinin önemini vurgulayarak bu süreçte cinsiyet perspektifli bir yaklaşımın gerekli olduğunu belirtmektedir. Böyle bir gereklilik felaketin sonucuna maruz kalma ve felakete mücadele etmede cinsiyete özgü davranış kalıplarının varlığıyla yakından ilişkilidir. Başka bir deyişle kadınların sahip olduğu fiziksel kapasite ve toplumsal cinsiyet rolleri onları afetten en çok etkilenen grup haline getirdiğinden cinsiyet perspektifli yaklaşım kaçınılmaz olmaktadır. Dahası her kadının içinde bulunduğu bağlamın farklılığı da afetlerin etkisi için bağlama özgü, farklı sonuçlar doğurur. Ancak felaketler karşısında hem pasif kurbanlar hem de zengin kaynağa sahip dinamik aktörler (Clissold vd., 2020) olan kadınlar afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerindeki rolleriyle yeni bir tartışmayı başlatmaktadır.

Afet, insan yaşamıyla fiziksel ve yapısal çevre için bir felaketi getirirse de yerel topluluklar yerleşim ve yaşam alanlarını terk etmek konusunda isteksizdirler. Yerel toplulukların yaşam alanlarını terk etmesi veya etmek zorunda olmasının önüne geçilmesinin yolu afetten etkilenen alanın yeniden yapılanmasından geçmektedir. Yeniden yapılanma afet sürecinin kendisi gibi daha karmaşık ve dinamik süreçleri bulunan bir yapıdadır (Shafique ve Waren, 2016). Bu yapı fiziksel bir yerleşimin ötesinde sosyal, kültürel, ekonomik, ekolojik, politik boyutların bir arada inşasını gerekli kılmaktadır. Bu sürecin çok katmanlı yapısı yerel toplulukların katılımını

önemli ve kaçınılmaz hale getirmektedir. Çünkü yerel topluluklar için yürütölen faaliyetler onları doğrudan etkilemektedir. Böylece yerelin ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bunu onarmanın en etkili yolu kendi yaşam alanlarına dair bilgi ve deneyimleri aktarma ve entegre etmekten geçmektedir (Thurairajah, 2011).

Afet sonrası yeniden yapılanma toplumun birçok farklı kesiminin önemli aktörler olarak katılımını gerektiren bir süreçtir. Bu çalışmadaki yeniden yapılanma yaklaşımı yer alan her bir aktörün ve toplumsal grubun kendi sınıfsal pozisyonları, cinsiyet kimlikleri, inançları ve yerel kültürleri itibariyle sahip oldukları farklılığın önemini gören bir yaklaşım izlemektedir. Bu nedenle nüfusun yarısını oluşturan kadınların toplum içindeki rolleri ve konumları sebebiyle yapılanma sürecine yaptıkları katkının farkını anlamak gerek akademik gerek politika geliştirme süreçleri açısından önem taşımaktadır.

Buradan yola çıkıldığında bu çalışmanın odak noktasını kadınların afet süreçlerindeki deneyimleri oluşturmaktadır. Bu odaklanma çalışmanın amacına ve araştırma yöntemine uygun bir zemin hazırlamaktadır. Araştırma, 2023 yılında Türkiye'nin 11 ilinde (Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye, Şanlıurfa ve Elâzığ) meydana gelen depremlerin ağır hasarlara neden olduğu afet alanlarını incelemektedir. Araştırmanın temel sorusu, kadınların afet alanlarında sosyal ve mekânsal yeniden yapılanma süreçlerini nasıl deneyimlediklerini konu etmektedir. Bu temel sorunun araştırma çerçevesini güçlendirmek için aşağıdaki alt araştırma sorularının yanıtları aranmıştır:

- Deprem bölgesindeki kadınlar afet sonrasında gündelik yaşam pratiklerini nasıl gerçekleştirmektedirler?
- Afet bölgesinde kadınların toplumsal mekânı yapılandırma çabaları nelerdir?
- Afet sonrası süreçte ev ve kamusal mekân arasındaki farklar kadınlar için farklı biçimde mi dönüşüyor? Kadınlar bu iki sosyal mekân farkını nasıl deneyimliyor?

Çalışma kadınları genel bir kategori olarak incelese de tek bir kadın tanımı olmadığını göz önünde bulundurmaktadır. Ekonomik, sınıfsal, etnik veya başka bir nedenle kadınlık çeşitlenirken afet deneyimini de farklı kılmaktadır. Çalışma bu farklılaşmaya odaklanmadan genel bir ortak deneyim çıkarımı yapmak istediğinden görüşme soruları ve analizler, bu ayırım üzerinden yapılandırılmamıştır.

Deprem sonrasında kadınların toplumsal ve ekonomik yaşamda oynadığı rol cinsiyet perspektifinde incelendiğinden bireysel deneyimler ve alan araştırmasına ihtiyaç duyulmuştur. Araştırma, sivil toplum kuruluşlarında görev yapan çalışanlarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanmaktadır. Örneklem seçiminde Kartopu örneklem yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda 2 farklı sivil toplum kuruluşundan 12 kişiyle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler, katılımcılara çalışmanın amacını özetleyen ve 10 sorudan oluşan bir föy gönderilerek gerçekleştirilmiştir. Veriler, içerik analizi yöntemiyle MAXQDA programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın amaç ve sorularına uygun olacak şekilde, metinde öncelikle literatür araştırması bölümüne yer verilerek kadınların afetlerden nasıl etkilendiği ve sonrası yeniden yapılanmayla ilgili tartışmalara odaklanarak kadınların bu süreçte güçlendirilmesinin önemiyle ilgili yapılan araştırma sonuçlarına yer vermiştir. Sonraki bölüm bu tartışmaları 11 ili kapsayan deprem bölgesinde incelemek için yapılan saha çalışması ve nitel araştırma bulgularından oluşmaktadır.

Literatürde kadın ve afet sonrası yeniden yapılanma ilişkisini ele alan çalışmalar yer almaktadır. Özellikle afete yatkın olan ülkeler ve dünya çapında ses getirmiş büyük ölçekli afetlerle ilgili önemli çalışmalar bulunmaktadır (Nepal, Hindistan vb.). Ancak Türkiye’de, afet sonrası yeniden yapılanma ve kadın perspektifine odaklanan çalışmalar çok sınırlıdır. Türkiye’de bu konuda şu ana kadar yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu sağlık bilimleri alanında yapılmıştır⁵. Oysa ki Türkiye’de kentlerin fiziksel ve sosyo-ekonomik yapısında ciddi tahribatlara yol açan ve dolaşısıyla yeniden yapılanmayı zorunlu kılan büyük çaplı birden fazla deprem olmuştur (yakın tarihli olanlar: 1999 Gölcük Depremi, 2011 Van Depremi, 2020 Sivrice ve Seferihisar Depremleri). Geçmişteki deneyimler ve Türkiye’nin jeolojik yapısı göz önünde bulundurulduğunda afet sonrası

⁵ Ulusal tez merkezi üzerinden yapılan çalışmada bu çalışmayla benzerliği olan bir çalışmaya rastlanmıştır. İlgili çalışma "Yalçın, G. (2020). *Doğal Afetlerin Etkilerine ve Afet Risk Yönetimine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakış: Türk ve Japon Kadınlarının Duruş Noktasından Doğal Afetler*. [Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Hacettepe Üniversitesi Açık Erişim Sistemi. <https://openaccess.hacettepe.edu.tr/xmlui/handle/11655/22883>"

Google scholar üzerinden yapılan çalışmada ise;

Beşpınar, F. U., ve Beşpınar, L. Z. (2023). 6 Şubat Depremlerinin Ardından Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme. *Ankara Barosu Dergisi*, 81(Özel Sayı), 467-502. <https://doi.org/10.30915/abd.1381337>

Ceylan, H. (2018). Afetin Ardından: Kadınların Mekânı ve Toplumsal İlişkileri Üzerine. *İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi (KEBİKEÇ)*, 45(45), 171-204.

yapılanma, çalışılmayı gerektiren bir konudur. Buna cinsiyet perspektifinden bakmak literatürdeki boşluğa katkı sunarken afetle ilgili alınacak tedbir veya politika yapımında da yol gösterici olacaktır.

Doğal Afetlerin Kadınlar Üzerindeki Etkisi

Doğal afetlerin kadınlar üzerindeki etkileri düşünüldüğünde afet sonrası yerleşim yerlerinin yeniden yapılanmasında kadınların oynadıkları role ışık tutmak ve bu süreçte kadınları güçlendirmeye dair tartışmaları derinleştirmek önemlidir. Yerleşim yerlerinin coğrafi, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapılanması afetten etkilenmede bir eşik oluşturabilmektedir. Yerler arasındaki farklılıklar, topluluğun toplumsal cinsiyet ve diğer etmenler açısından farklı düzeylerde etkilenmelerini doğurur. Drolet vd. (2015) tarafından vurgulandığı üzere toplumsal cinsiyet etmeni çekirdek bir aileden geniş toplum kesimine kadar tüm bireylerin rollerini belirler. Dolayısıyla cinsiyet rolleri afetlerden etkilenme biçiminde farklılık yaratırken, toplumsal cinsiyet afetlere karşı dayanıklılık/kırılganlığı farklı biçimlerde şekillendirir. Bu anlamda gerek sosyal tabu ve normlar gerekse ekonomik ve fiziksel engeller nedeniyle kadınlar afetlerden en çok etkilenen ve en savunmasız grup olarak tanımlanmaktadır (Aryal, 2014).

Afet öncesi/sırası/sonrası olarak bir ayırım yapıldığında her süreçte kadınların etkilenme şekilleri ve düzeyleri için farklı gerekçeler ve durumlar oluşmaktadır. Kadınların afetlerden erkeklere oranla daha çok etkilenmesi afet sırası ve sonrası olacak şekilde Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Kadınların afetlerden etkilenme şekli

Afet Sırasında	Afet Sonrasında
Güvenliğe ulaşmada fiziksel yetersizlik	İnsan ticareti, şiddet, tecavüz, Geçim kaynakları sınırlı
Çocuk ve yaşlı bakımına öncelik verilmesi	Krediye erişimleri az
Kültürel yaşam şekilleri, geleneksel kıyafetleri vs.	Afet, yardım, kredi gibi konularda az bilgiye sahip
	Psikolojik yıkım yüksek
	Travma danışmanlığı, eğitimli personel eksikliği ve bunlara sınırlı erişim
	Afetler sırasındaki mahremiyet eksikliği
	Hijyen problemi
	Sunulan hizmetlere kadınların erişimi kısıtlı
	Afet bölgesindeki kadın profili hakkında veri eksikliği

Kaynak: United Nations (UN), 2017.

Tablodan da okunacağı üzere kadınların afetten daha çok etkilenmesi durumu toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkilidir. Toplumdaki cinsiyet rolleri ve eşitsiz güç ilişkileri, kriz süreçlerinde daha da derinleşmektedir. Bu süreçte kadınlar afet hakkında bilgi alma, afet sırasında güvenli bir alana sığınma, kendileri dışında diğer aile bireylerine öncelik verme ve bakıcı rolünü üstlenme, toplumsal normlar tarafından sınırlandırılma, ayrıca geleneksel kültürel yaşamın getirdiği yüklerle birlikte afetin etkilerine en çok maruz kalan gruplar arasına girmektedirler (Alam ve Rahman, 2018). Afetler sırasında fiziksel yetersizlikler, çocuk ve yaşlı bakım sorumluluğu ve kültürel normlar kadınları savunmasız bırakırken, sonrasında şiddet, ekonomik zorluklar ve sınırlı bilgi erişimi gibi ek zorluklarla karşılaşılırlar. Bu durum, kadınların afetlerden daha fazla etkilenmesine yol açar.

Afet Sonrası Yeniden Yapılanma Süreci

Afetlerin ardından gelen yeniden yapılanma (reconstruction) çalışmaları yerleşim bölgesinin fiziksel koşullarının, altyapı ve üst yapısının, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamının iyileştirilmesi (Omidvar vd., 2011) olarak tanımlanabilirken, bazen eskisinden daha iyi duruma getirilebilen bir yapılanma da olabilmektedir. Bu yüzden yeniden yapılanma sürecinin doğru yönetilmesi oldukça kritiktir. Çünkü bu dönemdeki iyileştirme ve tedbir faaliyetleri, afetten etkilenen toplumlar için yeni bir sosyo-ekonomik durumun inşası anlamına gelirken, kırılabilirliği azaltılmış bir toplum yapılanması için de fayda sağlayabilir (Thurairajah, 2011).

Yerleşim alanlarının birden fazla boyutu ve çok farklı kullanıcıları olması, afet sonrası yapılanma için daha karmaşık süreçlerin yönetimini zorunlu kılmaktadır. Bu denklem içinde inşa edilen alanların kullanıcılarının, başından itibaren sürece entegrasyonu gerekmektedir. Uzun vadeli bir süreç olarak tanımlanan yeniden yapılanma çalışmaları birden çok aktörü içinde barındırmakta ve bu aktörlerin katılımını önemli kılmaktadır. Shafique ve Waren (2016) afet sonrası yapılanma sürecindeki paydaşların kim olduğu ve rollerini tanımlama amacıyla literatürdeki çalışmaları derleyerek genel bir paydaş çerçevesi çıkarmaya çalışmışlardır. Bu çalışma sonuçlarına göre paydaşların çok net tanımlanmasının mümkün olmadığı, proje ve afet alanına göre çalışmaların farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Ancak çalışmada yerel kullanıcı ve toplumun bu süreçte önemli rol oynadığı sonucuna varan bulgulara yer verilmiştir. Toplumun aktif katılımı

özellikle karar verme süreçlerinde büyük bir rol oynarken, afetten etkilenenler arasındaki çatışmaların önlenmesi ve topluma uygun politikaların geliştirilmesi için de kritiktir (Omidvar vd., 2011)⁶

Kadınlar, yeniden yapılanma süreçlerinde rol alması gereken önemli aktörlerdendir. Bunun en temel nedeni, kadınların toplumdaki nüfusun yarısını oluşturarak toplumsal, ekonomik ve çevresel iyileşme süreçlerinde kritik bir konumda bulunmalarıdır. Ancak kadınların katkısı yalnızca nüfus oranıyla sınırlı değildir; aynı zamanda toplumdaki pek çok farklı rol ve görevi üstlenmektedirler. Örneğin, kırsal alanlardaki kadınlar, mevcut kaynakları kullanma ve geliştirme konusunda erkeklere kıyasla daha yetkin görülmektedir (Ibnouf, 2009). Bu durum, yeniden yapılanma süreçlerinde kadınların önemini artırırken, afetler sırasında üzerlerindeki yükün artmasına da neden olmaktadır.

Yapılan bir çalışmaya göre, kırsal alanlarda yaşayan kadınlar, afetler sırasında tarıma dayalı gelirlerini kaybedebilmekte ve sonrasında iş bulma veya gelir yaratma konusunda zorluklarla karşılaşabilmektedirler (Bang ve Few, 2012). Buna karşılık, kadınların sürece dahil edilmemesi, onların potansiyel katkılarında faydalanılmaması anlamına gelmektedir. Clissold vd.'nin (2020) belirttiği gibi, kadınlar kurtarma süreçlerinde kolaylaştırıcı bir rol üstlenmelerine rağmen, cinsiyete dayalı eşitsiz bir sistemin yükü altında çalışmaya devam etmektedirler.

Yeniden yapılanma, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamın yeniden inşasını da içerirken bu süreçte, özellikle kadınların yerel kullanıcılar olarak katılımı kritik bir öneme sahiptir. Toplumun yarısını oluşturmaları, farklı toplumsal roller üstlenmeleri ve afetler sırasında artan sorumluluklar ve yüklerle karşı karşıya kalmaları nedeniyle yeniden yapılanma süreçlerinde aktif bir şekilde yer almalıdır. Dahası kadınların rollerinin tanınması ve bu rollere yönelik desteklerin sağlanması, toplumsal iyileşme ve sürdürülebilir kalkınma açısından hayati bir önem taşımaktadır.

Afetlerin kadınlar üzerinde yarattığı yıkımın önlenmesi ve telafi edilmesine yönelik akademik, uygulama ve politika düzeyinde çeşitli eylemler yürütülmektedir. Örneğin, Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) tarafından hazırlanan cinsiyet duyarlı afet yönetimi kılavuzu, kadın ve erkekler için stratejiler geliştirmekle birlikte, afet sıra-

---

⁶ Omidvar vd. (2011) tarafından yapılan bu çalışma halkın yeniden yapılanma sürecine katılımına dair önemli çıkarımlar içermektedir.

sında daha dezavantajlı bir konumda olmaları nedeniyle kadınları öncelikli bir grup olarak ele almaktadır. Ancak aynı kılavuz, kadınların yalnızca mağdur bireyler olarak görülmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kadınlar, afet süreçlerinde hem hayatta kalan bireyler hem de ilk müdahale ediciler olarak önemli roller üstlenmekte ve yeniden yapılanma sürecinin kritik bir parçası olarak değerlendirilmektedir (IFRC, 2020). Benzer bir yaklaşım, Afet Riskini Azaltma ve İyileştirme Küresel Tesisi (GFDRR) tarafından geliştirilen Cinsiyet Eylem Planı'nda da görülmektedir. Bu plan, afet riski yönetiminde cinsiyete özgü ihtiyaçlara odaklanmak ve kadınların güçlendirilmesi yoluyla geniş ölçekte dirençliliği artırmak olmak üzere iki temel noktaya vurgu yapmaktadır (GFDRR, 2016). Kadınların yetenek ve kapasitelerinin, afet etkilerini azaltmaya yönelik bir sosyal güç olarak ele alınması gerektiğini belirten Gokhale (2008), kadınların sahip oldukları kritik rollerin sıklıkla göz ardı edildiğini ifade etmektedir. Örneğin, kadınlar afet süreçlerinde diğer grupların bakımını üstlenmekte, temel ihtiyaçların temin ve güvenliğini sağlamakta ve kırsal alanlarda tarımsal ve ekonomik faaliyetlerde etkin bir şekilde rol oynamaktadır. Ancak bu katkılara rağmen, kadınların genellikle afet yönetimi stratejilerinde yeterince temsil edilmediği görülmektedir.

Aryal (2014), Nepal'de gerçekleştirdiği alan araştırmasıyla kadınların afetlerden kaynaklanan mağduriyetlerini ele almış ve bu bağlamda Kadın Güçlendirme Merkezlerini pilot bölgelerde kurmuştur. Bu merkezler aracılığıyla kadınlar, afet yönetimi, halk sağlığı ve ekolojik koruma gibi alanlarda faaliyetlerde bulunmuş; aynı zamanda koordinasyon becerileri geliştirmiş, haklarını savunma girişimlerinde bulunmuş, kurumsal yapısını oluşturmuş ve geçim kaynaklarını çeşitlendirme çabalarına girişmiştir. Nepal örneğinde bu merkezlerin somut çıktıları, deprem bölgelerindeki kadınlar için geliştirilecek politikalar açısından önemli kanıtlar sunmakta ve doğru müdahale araçlarının belirlenmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Kadının güçlendirilmesi, toplumsal dayanıklılığın artırılmasına katkıda bulunurken, kadınların yetenek ve potansiyellerinin yeniden yapılanma süreçlerine entegrasyonu yerel kalkınmayı destekleyen bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır.

Alam ve Rahman (2018) tarafından gerçekleştirilen başka bir çalışma da kadınların güçlendirilmesinin afet yönetimindeki kritik önemine dikkat çekmektedir. Bu çalışmada şu bulgulara ulaşılmıştır:

- Kadınlar, afet direncini artırmak amacıyla eğitim ve farkındalık faaliyetleri aracılığıyla sosyal ağlarını güçlendirmekte ve afetlerle mücadele yeteneklerini geliştirmektedir.
- Kadınların liderlik kapasitelerinin geliştirilmesi, afet sırasında ve sonrasındaki yapılanma süreçleri için stratejik bir adım olarak değerlendirilmektedir.
- Yerel ve geleneksel bilgi, doğal tehlikelerin tahmini, etkilerinin azaltılması ve bu tehlikelere uyum sağlanmasında etkili ve değerli bir bileşen olarak görülmektedir.
- Toplum dayanıklılığının artırılmasında kadınların geçim kaynaklarını çeşitlendirmesi önemli bir faktördür. Bu çabanın başarılı olabilmesi için finansman desteği ve eğitim sağlanması gerekmektedir.
- Kadınların kapasitelerini geliştirmenin etkili yollarından biri, toplum temelli organizasyonlara ve sivil toplum kuruluşu faaliyetlerine aktif katılımdır. Bu sayede kadınlar, bilgi, finansman ve eğitim gibi temel kaynaklara erişim sağlamakta, kapasitelerini artırmakta ve sosyal ağlarını güçlendirerek daha etkili bir pozisyonda yer almaktadır.
- Kadınlar arasındaki sosyal ağlarının varlığı onların iyi oluş hallerini desteklerken, aynı zamanda bu ağlar, afet sonrası dayanıklılığı artırmak, yardım ve rehabilitasyon çalışmalarına katılım sağlamak, güven ve sosyal bağlar oluşturmak, psikososyal destek sunmak ve güçlenmeyi teşvik etmek gibi alanlarda fayda sağlamaktadır.

Hou ve Wu (2020) tarafından Çin'in Sichuan kentinde yapılan bir araştırma, kadınların afet sonrası süreçteki katkılarını üç temel başlıkta ele almıştır. Bu araştırmaya göre kadınlar:

- **Acil kurtarma aşamasında** müdahale kapasitesini artıran ve destekleyen kurtarıcılar,
- **Kısa vadeli yeniden yapılanma aşamasında** konut ve toplulukların yeniden inşasına rehberlik eden karar vericiler,
- **Uzun vadeli iyileşme aşamasında** aile geçimini ve uzun vadeli kalkınmayı yöneten bireyler olarak kritik roller üstlenmişlerdir

Benzer bir çalışmada Clissold vd. (2020), Vanuatu'da kadınların afetlerde üstlendikleri rolleri incelemiş ve şu bulgulara ulaşmıştır:

- Kadınlar, sermayeyi harekete geçirme ve ortaklaştırma becerileri,
- Yenilikçi ve girişimci özellikleri,

- Liderlik kapasiteleri sayesinde afet süreçlerinde hayati öneme sahip roller üstlenmektedir.

Kadınlar, sahip oldukları yetenek ve kapasiteleriyle afet yönetimi, halk sağlığı, ekolojik koruma ve ekonomik faaliyetlerde etkin rol oynayabilir ve toplumsal dayanıklılığı artırabilirler. Güçlendirilmiş kadınlar, sosyal ağlarını geliştirerek afetlerle mücadele yeteneklerini artırır, liderlik kapasitelerini geliştirir ve yerel kalkınmaya katkı sağlar. Bu nedenle, kadınların afet süreçlerinde sadece mağdur olarak görülmeyip, kritik aktörler olarak tanınması ve desteklenmesi gerekmektedir. Bunlardan hareketle kadınların deprem sonrasında yaşadığı sorunlar, bu sorunlarla nasıl baş ettikleri ve bu baş etme yöntemlerinin toplumsal yeniden yapılanma sürecine olan etkisi anlaşılmayı gerektiren önemli bir konu olarak durmaktadır. Bu hem kadınların toplum içindeki yapıcı ve birleştirici güçleri hem de iyileştirici yönleriyle yakından ilişkilidir. Böyle bir konunun Türkiye özelinde çok fazla çalışılmaması bu konuya ışık tutulmasını gerekli kılmaktadır.

Yöntem

Bu çalışma Şubat 2023 depremleri ve sonrasında yaşananları cinsiyet perspektifinde incelemektedir. Çalışmanın amacı ve araştırma sorularının cevaplanmasıyla uyumlu olacak şekilde nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Nitel araştırmanın bu çalışma için kullanılması toplumsal bir konuyu ele alması, bireysel deneyimlere dayanması ve alan araştırmasına gidilmesi nedeniyle uygun görülmüştür. Afetin cinsiyet özelinde incelenmesi ve kadınların yaşam pratiklerinin irdelenmesi sosyolojik bir toplumsal okumayı da beraberinde getirdiğinden nitel analiz yapmak kaçınılmaz olmuştur.

Nitel analiz yöntemi olarak, depremzedelerle çevrimiçi ortamda yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılması hedeflenmiştir. Ancak saha araştırması yaparken, afet koşullarından kaynaklı kısıtlı imkanlar nedeniyle araştırmanın yönteminde değişikliğe gidilmiştir. Bunun için bölgede bulunup, depremzedelerle birebir iletişim içerisinde olan ve STK'da çalışan farklı meslek gruplarından insanlarla iletişime geçilmiştir. Dolayısıyla araştırma evreni STK çalışanlarından oluşmaktadır.

Çalışmanın örneklem seçiminde Kartopu örneklem yöntemine başvurulmuştur. Bunun için deprem bölgesinde aktif olarak görev alan bir STK

çalışanıyla ilk görüşme yürütülmüştür. Daha sonra bu görüşmecinin yönlendirmesi ve her görüşmecinin farklı bir katılımcı önerisiyle yeni görüşmeciler bulunmuştur. Sonuç olarak 2 farklı sivil toplum kuruluşu çatısı altında çalışan toplam 12 meslek insanıyla 2023 yılında başlamış, 2024 yılında katılımcı eklenmesiyle çalışma zenginleştirilmiştir. Katılımcıların bizzat sahada depremzedeler ile birlikte çalışmalar yürüten kişilerden oluşması ve farklı il/yerleşim alanlarından seçilmesine özen gösterilmiştir. Böylece bağlamsal çeşitlilik sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcıların çalışma sahası, meslekleri ve sahada hangi görevlerde bulduklarıyla ilgili bilgiler Tablo 2’de sunulmaktadır.

Tablo 2. Görüşme yapılan katılımcılara ait bilgiler

1. Katılımcı	Kahramanmaraş	Psikolojik Danışman/Psikososyal Destek Kolaylaştırıcısı
2. Katılımcı	Hatay, Gaziantep, Osmaniye	Sosyal Hizmet Uzmanı
3. Katılımcı	Adıyaman	Psikolojik Danışman/Psikososyal Destek Kolaylaştırıcısı
4. Katılımcı	Kahramanmaraş	Sosyal Hizmet Uzmanı/Vaka Çalışanı
5. Katılımcı	Şanlıurfa	Psikolog/ Psikososyal Destek Kolaylaştırıcısı
6. Katılımcı	Hatay, Gaziantep, Osmaniye, Kahramanmaraş	Psikolojik Danışman
7. Katılımcı	Malatya	Klinik Psikolog/Psikolog
8. Katılımcı	Kahramanmaraş	Psikolog
9. Katılımcı	Hatay	Psikolog
10. Katılımcı	Osmaniye	Psikolojik Danışman
11. Katılımcı	Kahramanmaraş	Psikolojik Danışman/Koordinatör
12. Katılımcı	Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Kahramanmaraş	Sosyal Hizmet Uzmanı

STK çalışanlarıyla yarı yapılandırılmış görüşme yürütülmüştür. Görüşmeler, çalışanların zaman ve çalışma koşulları sebebiyle sözlü bir şekilde sağlanamadığı için, müsait oldukları zamanlarda cevaplayacakları bir görüşme formatı sağlanmıştır. Bunun için girişinde çalışmanın amacının özetlendiği, iki kısımdan oluşan toplamda 10 sorunun bulunduğu bir föy hazırlanarak katılımcılara iletilmiştir. İlk kısımdaki sorular, depremde kimlerin ne kadar etkilendiği ve bunlar içinde kadınların ne kadar ayrıştığını içerecek sorulardan oluşmaktadır. İkinci kısım çalışmanın asıl ama-

cına odaklandığı yeniden inşa sürecinde kadınların nasıl bir rol oynadığını anlayacak katılım, topluma dahil olma, gündelik pratikler gibi soruları içermektedir.

Araştırmada her ilden katılımcı olması dışında katılımcı profili, cinsiyeti veya sayısı ile ilgili herhangi bir kota uygulanmamıştır. Katılımcıların önerdikleri görüşmeci sayısı bittiğinde görüşmelere son verilmiştir. Araştırmaya depremden 3 ay sonra yani Mayıs 2023 yılında başlanmış olsa da 2024 yılında bir katılımcıyla daha görüşülmüştür. Söz konusu katılımcıyla daha sonra kurulan bağlantı ve katılımcının söylediklerinin önemli görülmesi nedeniyle bu araştırmaya dahil edilmesine karar verilmiştir.

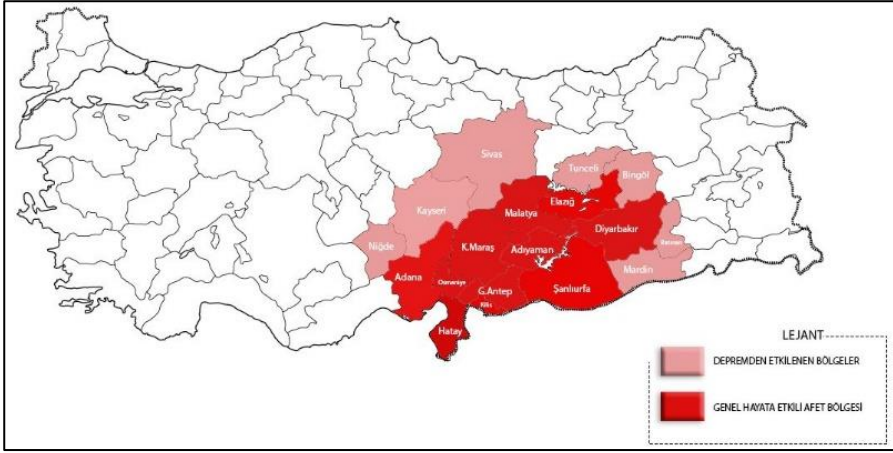
İletilen soru föylerini bazı katılımcılar sesli, bazı katılımcılarsa yazılı cevaplamışlardır. WhatsApp üzerinden iletilen sesli cevaplar birebir deşifre edilerek yazıya dökülmüştür. Cevapların güvenilirliğini sağlamak konusunda; görüşülen kişinin kişisel bilgilerini iletmesi, mesleki bakış açısını sunması, kişisel gözlem ve deneyimlerin aktarması dikkate alınmıştır.

Katılımcılardan edinilen cevapların analiz edilmesi için nitel analiz yöntemi olan içerik analizine başvurulmuştur. Analiz için MAXQDA programından faydalanılmıştır. Analiz sürecinde öncelikli olarak cevaplar detaylı bir şekilde incelenerek ilgili yerlere kodlar atanmıştır. Her bir görüşme için kodlama işlemi tamamlandıktan sonra bu kodlar belirli kategoriler altında toplanmış ve ardından bir sonraki bölümde ayrı ayrı sunulan temalar altında birleştirilmiştir. Kodlamalar tema başlıklarının oluşmasında etkili olmuştur. Daha açık bir şekilde ifade edildiğinde önce kodlamalar yapılmış daha sonra bu kodların ortaklaştığı kategoriler ve bu kategorilerin ortaklaştığı temalar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla temaların önceden belirlenmediği ve kodlamaların ışığında ortaya çıktığını belirtmekte fayda vardır. Sonuç itibarıyla ortaya çıkan temaların literatür araştırması akışıyla paralellik gösterdiği ortaya çıkmış ve çalışma bu haliyle literatürdeki araştırmaları desteklemiş olmaktadır.

Saha Araştırması

Bulgulara geçmeden önce çalışma alanında meydana gelen deprem hakkında kısa bir bilgilendirme yapmak gerekir. 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'nin Kahramanmaraş ili merkez olmak üzere 11 ilde etkisini gösteren 7.7 ve 7.6 şiddetinde art arda iki büyük deprem yaşanmıştır. Daha sonra 20 Şubat 2023 tarihinde de şiddeti 5'in üzerinde birden fazla deprem meydana gelmiştir. Yaşanan depremlerin ardından bölgede çok ciddi ka-

yıplar söz konusu olurken haftalar süren arama kurtarma çalışmaları yürütülmüştür. Hükümet tarafından 14 Nisan tarihinde yapılan resmî açıklamaya göre can kaybı 50783'e yükselirken⁷ tam sayı henüz bilinmemektedir. Depremlerin üzerinden neredeyse iki yıl geçse de kayıp veya yaralıların akıbetinin ne olduğu tam olarak bilinmemektedir. Yaşanan depremlerin ardından Afet Yönetim ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) tarafından 11 il ve bir ilçe Genel Hayata Etkili Afet Bölgesi olarak ilan edilmiştir⁸. Söz konusu iller Şekil 1'de yer almaktadır.

Şekil 1: Afetten etkilenen iller (Yazar tarafından üretilmiştir).

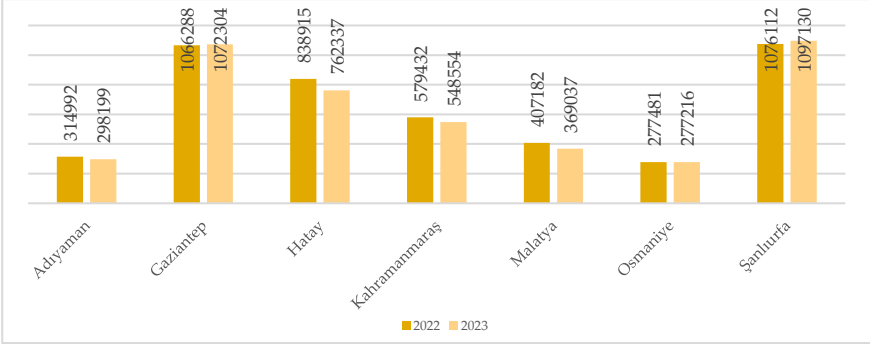
Türkiye'nin Güneydoğusunda yer alan illeri etkisi altına alan Şubat depremlerinin Türkiye sınırına komşu olan Suriye'de de ciddi derece yıkıcı etkileri olmuştur⁹.

Bunun yanı sıra kadınların araştırma öznesi olduğu bu çalışmada söz konusu illerdeki demografik bilgilerden bahsetmekte fayda vardır. Erkek ve kadın nüfusunun yaklaşık olarak aynı olduğu illerde yer alan kadın nüfusu Şekil 2'de sunulmaktadır.

⁷ TRT Haber. (2023). 5 Nisan 2023 tarihinde <https://www.trthaber.com/haber/gundem/depremden-can-kaybi-50-bin-783-762132.html> adresinden edinilmiştir

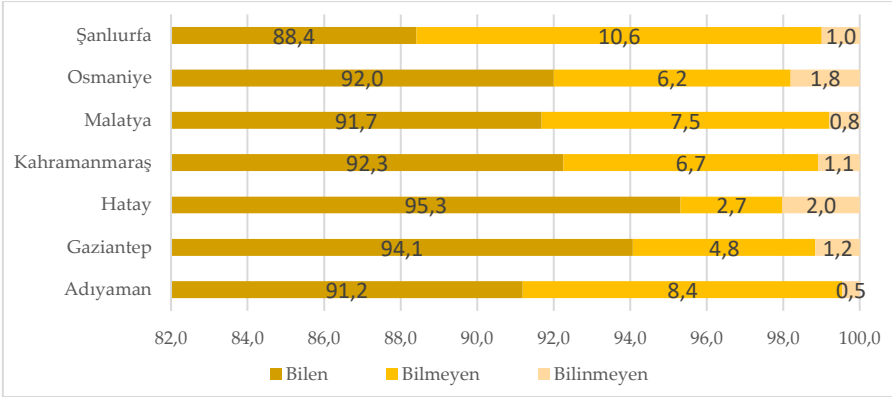
⁸ AFAD (2023). 5 Nisan 2023 tarihinde <https://www.afad.gov.tr/genel-hayata-etkili-afet-bolgesi-hk> adresinden edinilmiştir.

⁹ Özel bir not olarak belirtmek gerekirse bu bölgede yer alan sınır illerinin birçoğu aynı zamanda Ortadoğu'daki politik ve siyasi çatışmadan dolayı göç etmek durumunda kalan insanlara ev sahipliği yapmakta ve yer yer mülteci kampları bulunmaktadır.

Şekil 2: Görüşme yürütülen illerdeki kadınların nüfus değişimi (TÜİK, 2024).

Buna göre deprem öncesi ve deprem sonrası kadın nüfusunda değişimler söz konusudur. Adıyaman, Hatay, Malatya, Kahramanmaraş illerinde kadının nüfusunun azaldığı gözlemlenirken; Şanlıurfa, Gaziantep illerinde artış söz konusudur. Nüfusun azaldığı illerde yıkımın daha çok olduğunu belirtmekte fayda vardır. Ayrıca bu illerdeki nüfus kaybı sadece ölüm oranıyla ilgili değildir. Bu illerden Türkiye'nin farklı illerine hızlı bir göç yaşanmıştır. Diğer taraftan bu illerdeki kadınların eğitim durumuna ilişkin bilgiler Şekil 3'de verilmektedir. Buna göre bu illerde 14-65+ yaş arası kadın nüfusunun içinde okuma yazma bilme oranı yüksektir.

Şekil 3: İllerdeki 14-65+ yaş arası kadınların okuma yazma oranları (TÜİK, 2024).

Yapılan görüşmeler ve içerik analizi sonucunda toplamda üç tema belirlenmiştir. Bu temalar, "Afetlerden Etkilenen Toplumsal Kesimler", "Yeniden İnşa Sürecinde Kadınlar" ve "Kadınların Deprem Sonrası Güçlendirilmesinin Önemi" olarak sıralanmaktadır. Her bir tema, kendi içinde

alt kategorilere ayrılarak detaylandırılmış ve bulgular bu şekilde sunulmuştur. Mülakat görüşmeleri sırasında ana ve alt araştırma sorularına yanıtlar arandı. Analiz aşamasındaysa katılımcıların bazı cevaplarının araştırma sorularını doğrudan yanıtlamadığı ancak kadınların durumu hakkında önemli bilgiler sunduğu görölmüş ve bu cevaplar bulgular kısmında yer almıştır.

Afetlerden Etkilenen Toplumsal Kesimler

Literatür incelemesi, afetlerden etkilenme düzeyinin çeşitli etmenlere bağlı olarak büyük farklılıklar gösterebileceğini ortaya koymaktadır. Kadınlara odaklanan bu araştırma, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri ve farklılıkları gözler önüne sermeyi amaçlamış ve öncelikle afetten en çok etkilenen grupları belirlemeye çalışmıştır. STK çalışanlarıyla yapılan görüşme metinleri materyal olarak değerlendirilmiş, bu materyaller kodlanarak bazı temel temalar ortaya çıkarılmıştır. Bu temalardan ilki, afetten en çok etkilenen grupların ve bu durumun sebeplerinin belirlenmesine yöneliktir. Katılımcıların belirttiği üzere, her grup depremden aynı şekilde etkilenmemekle birlikte, bazı grupların durumu daha zor olmuştur. Çocuklar, tüm katılımcılar tarafından en çok etkilenen grup olarak belirtilirken, bunu kadınlar takip etmektedir. Çocukların afet sürecinden etkilenmesi, yaşları gereği görmemeleri gereken şeylere tanık olmaları, yaşadıkları durumu anlamlandıramamaları, rutinlerinin bozulması, arkadaş ve aile bireylerinin kayıpları, toplu alanlarda yaşamaları gibi etmenlerle ifade edilmiştir. En kritik nokta güvenlik sorunuyla birlikte, çocukların şiddet ve istismara daha açık hale gelmesidir. Bir katılımcının ifadesiyle:

...bir yetişkin kısa bir süre sonra normal hayatına devam etmeyi başarabilse de çocukların yeni normalde deprem gerçeği olmuştur. Bunu oynadıkları oyunlardan (vinç operatörlüğü, AFAD personeli, enkaz altında kalmak gibi yeni oyunlar) çok net bir şekilde görebiliyoruz"

Her katılımcı tarafından doğrudan ifade edilmese de kız ve erkek çocuklarını bekleyen potansiyel tehlikelerden bahsetmek gerekmektedir. Kız çocuklarının, hem eve kapanma ya da kapatılma hem de erken yaşta evlendirilme riski taşıdığına dair üç farklı katılımcının ifadeleri bulunmaktadır. Katılımcıların ifadeleri sırasıyla aşağıda sunulmaktadır:

...bu alanlar, Güneydođu Anadolu özellikle kültürel yapısı düşünöldüğünde erken yaşta evlendirilme riskleri her zaman vardı ama depremle birlikte ben bunun daha da artacağını düşünüyorum bunun kanaatindeyim...

Kız çocukları özelindeyse;

...çok çocuk eğitimden mahrum kaldı zaten eğitim hakkına erişemiyor onun dışında kız çocukları evdeki küçük kardeşlerinin bakımına karşı yüklenmiş durumda anne tek başına her şeye yetişmediği için kız çocukları evde okula gitmiyor annelerine yardım ediyor..." ya da "...okula gitmese bile kız çocuğu evde annesine yardım ediyor yine bir eve kapanma durumu söz konusu...

Tearne vd. (2021), Nepal örneğinde afetten etkilenmenin, kız çocuklarını güvenlik açısından riskli bir grup haline getirdiğini ortaya koyan bulgular, bu araştırmanın bulgularıyla benzerlik göstermektedir. Bu benzer bulgular, afet sonrası cinsiyet temelli farklılıkların önemini pekiştirmektedir. Erkek çocukları içinse ortaya çıkan risk, evin bakımını üstlenerek çocuk işçi olma biçiminde kendini göstermektedir. Katılımcı ifadesiyle;

...oğlan çocukları...çocuk işçi olma konusunda belki de risk altında olacak. Çünkü var olan hayatta kalan insanlar tekrardan düzenlerine dönme ihtiyacı duyuyor ve düzenlerine dönme ihtiyacında maddi destek onlar için çok önemli bir yerde. Okula dönemeyecek oğlan çocuklarının da erken yaşta iş hayatına atılacaklarına dair bir ön görümde...

...oğlan çocuklar...da evin maddi durumuna katkı sağlamak için eve gitmiyorlar ve günlük işlerde çalışıyorlar...

...yani oğlan çocuklarda sosyal hayata bir şekilde okula gitmese de işe giderek karışabiliyor...

Kadınların afetten etkilenmesine bakıldığında karşımıza daha farklı bir tablo çıkmaktadır. Kadınların bu süreçte depremden etkilenmelerinin sebepleri iki kategori ve alt kodlardan oluşmaktadır (Şekil 4 ve Şekil 5).

Şekil 4: Depremin getirdiği zorluklar (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Şekil 4'teki kategorinin alt kodları incelendiğinde, kadınların afet sonrasındaki en temel zorluklarının toplumsal cinsiyet rollerindeki derinleşmeden kaynaklandığı görülmektedir. Mevcut eşitsizliklere yeni eşitsizlik

katmanlarının eklenmesiyle, kadınlar afet öncesinde toplumda sahip oldukları konum ve üstlendikleri rollerini afet sonrasında da sürdürmektedirler. Bu iş yükü ve iş kalıplarındaki ayırım, daha önce olduğundan çok daha yoğun bir şekilde kadınların üzerine yüklenmektedir. Kuramsal tartışmalarda belirtildiği gibi, sosyoekonomik faktörler ve sınıfsal farklılıklar, kadınlar arasında da eşitsiz bir yapı oluşturmaktadır. Thurairajah vd. (2008) tarafından yapılan çalışmada, afet sonrasında kadınların çeşitli nedenlerden dolayı daha fazla ekonomik güvencesizlik yaşadıkları ortaya konmuştur. Bu güvencesizlik durumu, farklı coğrafi ve kültürel bağlamalarda farklı şekillerde kendini gösterebilmektedir. Katılımcı ifadesiyle;

...Toplumsal olarak daha çok kadınların üstlendiği "evi çekip çevirme, çocukların bakımından esas sorumlu olma" gibi rollerin depremde sarsılan rutinlerle birlikte gerek çalışan gerek ev hanımı olan tüm kadınlar için daha zor bir hal aldığımı gözlemlemiştim...

Bu derinleşme fiziksel ve psikolojik şiddet alanında da gözlemlenmiştir. Katılımcının deyimiyle;

...depreden sonra toplumsal cinsiyet rollerinin daha da baskın ve daha da zorlayıcı bir şekilde devam etmesini gözlemledim. Bunun ne yazık ki kadına yönelik şiddeti ya da işte kadın erkek arasındaki o ayrımcılığı ya da eşitsizliği artıran bir yerden olacağını düşünüyorum...

Kadınlar için zorluk yaratan bir diğer önemli nokta çadır ve konteyner alanlarındaki güvenlik sorunu ve bununla birlikte gelen mahremiyet sorunudur. . Bu aynı zamanda çocuklar içinde ortak bir problem olarak görülmektedir. Katılımcı ifadesiyle;

...Barmakların çoğu açık ve kalabalık yerlerde yer alıyor, bir barınağı birden fazla aile paylaşıyor ve mahremiyet sınırları ihlal ediliyor. Bu durum kadınlar için başlı başına potansiyel bir risk...

Mahremiyetin yanı sıra güvenlik de önemli bir sorun olarak sunulmaktadır. Katılımcı ifadesiyle;

...Çocuklar ve kadınlar yani ne yazık ki biraz daha tehlikeye açık bir hale geldi açık bir alanda olduğu için. En şey yaşayan Kadınlar ve çocuklar çadır ortamında yaşamak durumundalar şu an ya da konteynırda kendilerini güvende hissetmiyorlar...

Kadınların ve kız çocuklarının farklılaşan ihtiyaçları bulunur ve bu ihtiyaçların karşılanması afet durumlarında kesintiye uğramaktadır. En önemli

zorluklardan bir diğeri de kadınların kişisel ve hijyen ihtiyaçlarını dillendirilmede yaşadıkları zorluklar olarak ifade edilmiştir (Chaplin vd., 2019). Katılımcı ifadesiyle;

“...regl döngülerini düşündüğümüzde, hijyene olan ihtiyaçlarını düşündüğümüzde bu tarz ihtiyaçlarına daha zor ulaştılar ve bu sebeple daha çok etkilendiler...”

...toplumsal normlar nedeniyle en basitinden ped isteyememeleri... Hamilelik bir başka sorunlu alanıdır...

“...özellikle gebe kadınların kontrolleri ya da işte doğum kontrol haplarına ulaşamamaları gibi sebepler yine kadınları ekstra etkileyen durumlardan biri”

Kadınlarla ilgili bir diğere önemli bulgu, yetersizlikler nedeniyle eşinden ayrılmış veya boşanmış kadınların, afet sürecinde yeniden bir araya gelerek birlikte yaşamaya başlamalarıdır. Bu durum, kadınlar açısından ciddi zorluklar yaratmaktadır. Afetten etkilenen kadınlarla ilgili bir başka kategori kadınları etkileyen durumlardır (Şekil 5).

Şekil 5: Deprem sonrası kadınları etkileyen durumlar (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Kadınlar bu süreçte çok fazla baskı ve şiddete maruz kalmışlardır. Katılımcılar tarafından en çok dillendirilen durum gerek eş gerek baba veya kardeş gibi ya da evin büyüğü olan diğere kadınlar ve erkekler tarafından kadınların maruz kaldıkları baskılar ve şiddet olmuştur. Bir katılımcı ifadesiyle;

...baroyla birlikte geziyorduk...kadınların ısrarla boşanmak istediğini nasıl boşanabileceğini, ... şiddet sonucunda nasıl dava açabileceğini ağırlıklı olarak sorular... Aslında bizim dolaşma amacımızda o zamanlar yıkılan evler için halk nasıl bir yol izlemeyi düşünüyor, haklarını biliyor mu. Bunun için bilgilendirme yapmayı amaçlarken kadınlar ısrarla boşanma davasını sormuşlardı. Çünkü bu süreçte erkekler yaşadıkları sıkıntıları yani yer yön değiştirme olarak kadınlardan çıkardılar diye düşünüyorum. Yani ekstra fazla onlara sıkıntı yansıtılar. Şiddet olayları çok fazla arttı.

Fiziksel şiddetin yanı sıra cinsel şiddet ve saldırıya açık hale gelmişlerdir.

...birçoğu geceleri dışarıda geçirmek zorunda kaldı ve bu da beraberinde cinsel şiddet tehdidini getirdi...

...kadınlar ve LGBTİ+ bireylerin, oluşan güvenlik açığı sebebiyle şiddete maruz kalma ihtimalleri artmıştır...

Benzer bir durum kadınların afet sonrası yeni sorumluluk ve görevlerinin olmasında da görülmektedir. Kadınlar zaten ev ve bakım işlerini üstelenirken afet durumunun yarattığı koşullardan dolayı ekstra işlerle ilgilenmek durumunda kalmıştır. Dört farklı katılımcı ifadesine göre;

...Çünkü mesela birçok kişi birçok kadın eşini kaybetti ve sonrasında buna bağlı olarak birtakım roller ve sorumlulukları değişti...

...erkeklerin yemek veya yardım dağıtımlarında sıraya girmek istememesi (toplumsal cinsiyet rollerinden erkeğe düşen "güçlü olma, yardıma muhtaç görünmeme, gururlu olma" gibi rollerden dolayı) sebebiyle bu işleri kadınlardan bekleme sıklığı karşılaştığım bir durum."

...kadınların eve dair daha çok sorumluluk aldığını göz önünde bulundurduğumuzda çadır/konteyner alanlarda bu sorumluluklar çok daha zor hal alıyor. Duygusal streslerin haricinde yeni bir ortamı eve çevirebilmek, çocuklarının duygularını öncелеmek gibi yeni sorumluluklar yükleniyor.

...çadır/konteynera malzeme temin edebilmek için uzun kuyruklarda bekleme, gerekli yerlere (Afad/Kızılay vs.) yardım için başvurma, gibi sorumluluklar da günlük yaşamlarına eklenmiştir...

Yeniden Yapılanma Sürecinde Kadınlar

Afet sonrası süreçte, bölgede yaşayan kadınların iyileşme ve yeniden yapılanma adına gerçekleştirdikleri çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan analiz, bu çalışmaların fiziksel, toplumsal ve çevresel alanlarda önemli sonuçlar doğurduğunu ortaya koymuştur. İlgili kategoriler Şekil 6'da sunulmaktadır.

Şekil 6: Yeniden yapılanma sürecinde kadınlar (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Yeniden yapılanma süreci, birbiriyle iç içe geçmiş ve oldukça kapsamlı aşamalardan oluştuğundan, çok sayıda kategori ortaya çıkmaktadır. Kategorilerden biri olan *kadınların en iyi yaptığı şeyler*, ilgili kodlarla birlikte Şekil 7’de sunulmaktadır.

Şekil 7: Kadınların en iyi yaptığı şey (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Bilgi ve deneyim paylaşımı, iletişim kurma, örgütlenme ve organize olma kadınların en belirgin özellikleri olarak öne çıkmaktadır. Bu süreçte, kadınlar toplumdaki bilge, birleştirici, yapıcı ve iyileştirici rollerini etkin bir şekilde kullanmaktadırlar. Katılımcıların ifadeleri de bu durumu farklı şekillerde desteklemektedir.

Kadınlar yerel bilgi ve deneyimlerini en çok saha da bulunan STK'larla iş birliği yaptıklarında kullanıyor.

Deprem sonrası yeniden yapılanma sürecinde en çok bu bilgi ve deneyimlerden faydalanıldı.

Kadınların en iyi yaptığı şeyin bağlantı kurmak olduğunu düşünüyorum. Etrafındaki kadınların neredeyse tümü, bir bilgi, ürün veya uzmanlık arandığında doğru ve hızlı yönlendirmeleri yapabiliyorlar. Çünkü toplumdaki haberdarlar ve iletişim kurma konusunda diğer toplumsal gruplara göre daha aktif olduklarını düşünüyorum.

Bir diğer kategoriden olan kadınlar arası dayanışma biçimleri ve bu kategori altında yer alan kodlar Şekil 8’de sunulmaktadır.

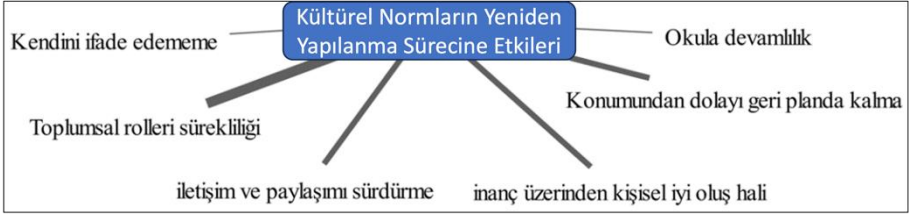
Şekil 8: Kadınlar arası dayanışma biçimleri (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Kadınlar, bu süreçte birbirlerine destek olabilecek dayanışma pratiklerini benimsemişlerdir. Dikkat çeken en önemli nokta, bu dayanışmanın sosyalleşme aracılığıyla güçlendirilmesidir. Ayrıca, yardımlaşma ve bilgi paylaşımı gibi eylemlerle birbirlerine destek olarak dayanışmayı farklı şekillerde sürdürmektedirler. Kadınların sürece katılımına ilişkin kodlar Şekil 9’da detaylandırılmıştır.

Şekil 9: Kadınların sürece katılımı (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Kadınların iyileşme sürecinde, toplum veya kendileri için gerçekleştirdikleri eylemlerin nasıl organize edildiği önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır. Bu eylemler, dayanışma pratiklerinde olduğu gibi gerek bireysel gerekse grup halinde hayata geçirilmektedir. Dikkat çeken bir diğer nokta kadınların bu süreçte bir liderin öncülüğüne ihtiyaç duymadan hareket etmeleridir. Ancak, bu tür eylemlerin bağlamdan ve mekândan bağımsız düşünülemediği unutulmamalıdır. Bulgular, bireysel ya da grup halinde sergilenen davranış kalıplarının bağlama bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Toplumdaki yerleri ve konumları nedeniyle, kadınların süreçlere aktif bir şekilde dahil olmaları genellikle sınırlıdır. Afet bölgelerinde, kadınların ev içi sorumluluklarını sürdürdükleri ve daha izole bir yaşam tarzı benimsedikleri gözlemlenmektedir. Geleneksel ve muhafazakâr topluluklarda kadınların aktif katılımı zayıfken, temsil gücü elde eden kadınların toplumsal faaliyetlerde daha etkin olduğu görülmektedir. Kültürel normların etkileriyle ilgili kodlar Şekil 10’da detaylandırılmıştır.

Şekil 10: Kültürel normların etkisi (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Kadınların aktif olarak yeniden yapılanma süreçlerine katılımının, kültürel normlar tarafından şekillendirildiği, kısıtlandığı ya da harekete geçirildiği dikkate alındığında, elde edilen bulgular, kadınların ev içi işler ve barınma sorumluluklarından sıyrılmadığını, kendilerini ifade etmekte veya eşlerinin yanında aktif bir rol üstlenmekte engellendiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcı ifadesiyle;

...yani kadınlara bu süreçte verilen görevler işler ya da işte kadınların işe alım şekilleri bile zaten kültürel normlara göre olduğu mesela şu an erkeklerin çalıştığı alan da kadınların çalıştığı alan çok da aynı değil kadınlar biraz daha böyle ev işi tarzı işlere verildi maalesef ki diğer böyle evrak işleri ya da işte farklı daha çok sorumluluk gerektiren işlere de maalesef ki erkekleri aldılar.

Ancak yine bölgenin kültürel kalıplarının da el verdiği ölçüde belirtilmelidir ki bu bölgedeki kadınlar iletişim ve paylaşımı sürdürme konusunda oldukça ısrarcıdır. Bu onların kendini ve toplumu yapılandırmanın bir yoludur. Bu durum kültürel norm ve davranışların etkisinin kadınların inançları üzerinden iyileşme umutları yarattığını gözler önüne sermektedir. Kadınların günlük faaliyetleri kategorisi altındaki kodlar Şekil 11’de sunulmaktadır.

Şekil 11: Günlük yaşamda yeniden yapılanmanın izleri (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

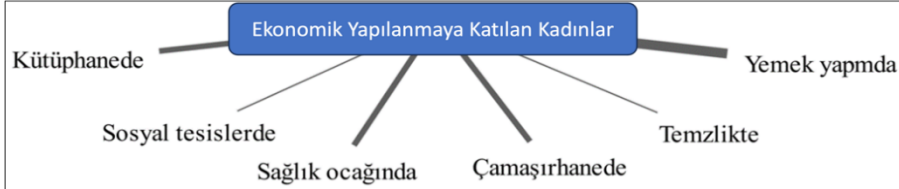
Daha önce de belirtildiği üzere afet bölgesindeki kadınlar günlük faaliyetlerinde toplumda onlara yakıştırılan, uygun görülen işleri sürdürmeye devam etmektedirler. Bu faaliyetler toplumun sosyal yapılanmasına dair bir katkıyı göstermektedir. Dahası fazladan iş yükü olarak deprem alanlarında sıra beklemek gibi yeni rutinler de kadınlara yüklenmektedir. Katılımcı ifadesiyle;

...yemek dağıtımlarında gidip sıra bekleyen, sonrasında su için sıra bekleyen, duş için sıra bekleyen...

Yine kadınların günlük faaliyetlerinin bir parçası olan bir araya gelme ve sohbet etme halleri dikkat çekicidir. Buna birlikte ibadet etmek ve iyileşmek için bir çaba içerisinde olmalarını da eklemek mümkündür. Katılımcı ifadesiyle;

...zaman zaman da bir araya gelerek vakit geçiriliyor. Örneğın geçmişte sabah erken uyanarak komşularıyla kahve içen kadınlar, şimdi buldukları konteyner kentteki yeni komşularıyla aynı alışkanlığı sürdürüyor. Burada günlük rutinlerin bir şekilde devam ettiriliyor olmasının iyileştirici bir tarafı olduğunu düşünüyorum...

Ekonomik hayata katılan kadınlar kategorisi altındaki kodlar Şekil 12’de verilmektedir.

Şekil 12: Ekonomik yapılanmaya katılan kadınlar (Yazar tarafından üretilmiştir)
*Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

AFAD, Kızılay veya kamu kurumları aracılığıyla sunulan iş fırsatlarında, kadınların görevlendirildiği işler genellikle toplumda “kadın işi” olarak tanımlanan görevlerle sınırlı kalmaktadır. Ayrıca, bir katılımcının da belirttiği gibi, bu işlerde çalışan kadınlar, daha önce kamu kurumlarında benzer görevleri üstlenmiş olan kadınlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla, bu durum bölgedeki diğer kadınlar için yeni bir fırsat sunmamaktadır. Kadınların inşa sürecindeki katkıları kategorisi altındaki kodlar, Şekil 13’te sunulmaktadır.

Şekil 13: Kadınların yapılanma katılma girişimleri kategorisi ve alt kodları (Yazar tarafından üretilmiştir) *Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

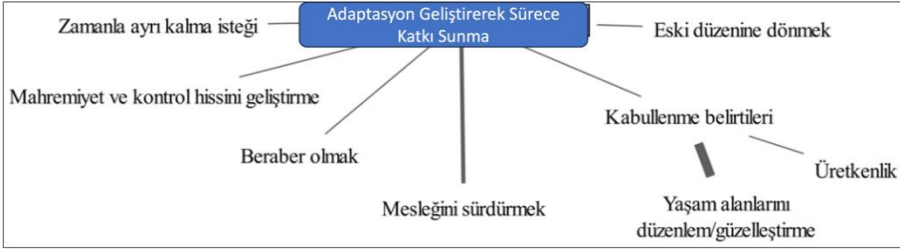
Kadınların yapılanma sürecine katılımlarıyla ilgili en kritik ve dikkat çeken nokta, gönüllü bir şekilde çalışmalara katılmalarıdır. Katılımcılar tarafından özellikle vurgulandığı üzere, kadınlar, iletişim ve bağlantı kurmaya daha yatkın bir grup olarak, kamu kurumları veya STK'larla görüşmeye ve bilgi paylaşımında bulunmaya her zaman daha istekli olmaktadır. Benzer şekilde, imkânı olan kadınlar, katılımcıların ifadeleriyle belirtildiği üzere...

...zaten daha önce de bu vasıfta çalışan kadınlar yine bir şeyler yapıp satmak gibi girişimlerde bulunması da söz konusudur.

Yıkımın nispeten az olduğu ve nüfusun büyük çoğunluğunun göç etmek zorunda kalmadığı yerlerde yeniden yapılanma sürecinin yerel topluluklar eliyle büyüdüğünü düşünüyorum. Verebileceğim bazı örnekler şunlar; sınava hazırlanan öğrenciler için kitap ve konteyner temin edilerek tamamen gönüllü bir biçimde yerel halktan kişilerin oluşturduğu eğitim alanları, çocuklara kıyafet dağıtımı, yine yerel halktan gençlerin girişimiyle oluşturulan oyun-ecza çadırları, moloz dökülen yaşam alanlarını savunan kişiler, yerel kadın derneklerinin gerçekleştirdiği sosyal ve ekonomik faaliyetler (kadınlar günü etkinlikleri, çanta yapımı atölyesi vb.). Tüm bunların kadınların da katılımıyla, kimisinin kadınların liderliğiyle yürüdüğünü söyleyebilirim.

Kadınların Deprem Sonrası Güçlendirilmesinin Önemi

Afet sonrası bölgedeki kadınların güçlendirilmesinin önemi, bu sürece nasıl adapte oldukları ve gösterdikleri çabalarla açıkça ortaya çıkmaktadır. Kadınların güçlendirilmesinin önemini anlamak, depremin ardından yaşamlarını nasıl sürdürdükleri ve afetin getirdiği yeni koşullara nasıl uyum sağladıklarıyla doğrudan ilişkilidir. Her bir adaptasyon biçimi, yeniden yapılanma süreci için önemli ipuçları sunmaktadır. Bu nedenle, kadınların sürece nasıl adapte oldukları araştırılmıştır. Deprem sonrası adaptasyon kategorisi altındaki kodlar, Şekil 14'te sunulmaktadır.

Şekil 14: Kadınların deprem sonrası adaptasyonları (Yazar tarafından üretilmiştir)
*Çizgi kalınlıkları cevap sayısını temsil etmektedir.

Deprem sonrası adaptasyon sürecinde en çok vurgulanan ve katılımcılar tarafından özellikle belirtilen "kabullenme belirtisi" kavramı, kadınların yereldeki yapılanma ve iyileştirme çabalarının bir yansımasıdır. Kadınlar, üretkenlikleri ve bir şeyler yapma istekleri doğrultusunda eylemlerini sürdürmektedirler. Sıklıkla vurgulanan bir diğer nokta yaşam alanlarını kendi kapasiteleri doğrultusunda, ellerinden gelen ölçüde düzenleyip güzelleştirmeye yönelik çabalarına yönelmeleridir. Toplum tarafından belirli sınırlar içine hapsedilmiş olsalar da bu sınırlar içinde elinden gelenin en iyisini yapmak için çabalarını sürdürmektedirler. Bu durumu daha açıklayıcı bir şekilde sunmak için, katılımcıların aktarımlarına yer vermek faydalı olacaktır.

...en net gördüğüm şey bir şeyler ekip biçiyorlar bu insanlar. Hatta sormuştum ilk gittiğim zaman mesela konteyner kente apartmanda mı yaşıyorsunuz köyde mi yaşıyorsunuz diye apartmanda yaşayanlar insanlar gelmişler işte ekilebilecek bir bahçe alanı var ve bir şekilde tarıma başlamışlar tekrar... biliyorlar o domateslere nasıl bakılır nasıl ekilir arada ne kadar boşluk olur falan filan. Yani daha önce bunu yapıyor muydunuz diye sormuştum...Hayır apartmanda yaşayan gayet domates salatalık ekmeyen ablalarımız geçmişten gelen bilgi ve deneyimleriyle, geçmişteki köy yaşantısından ana babasının ekip biçmesinden aldığı bilgileri depremden sonra orada kendi kapısının önünde küçük bir bahçe oluşturarak kullanmış.

Bildiklerini yeniden hayata geçirecek yeniden yapılanma ve iyileşmeyi nasıl sağladıklarıysa katılımcının ifadesiyle;

...rutin Maraş'ta bir çerezleri var onu yapıyorlar kurutma olarak. Onuna mesela hiç ara vermediler resmen. Bunları yapmak onlara o şeyleri hatırlatıyor ve birazcık daha o yapılanmayı düzenliyorlar gibi hissediyorum...

Bir diğer iyileşme ve yapılanma belirtisiyse günlük yaşamı devam ettirme arzusu ve çabasında okunmaktadır. Katılımcının anlatımıyla;

...iyileştirme ve ev düzeni haline getirme durumu oluyor. İşte mesela çamaşırlarını asacak bir alan oluşturuyorlar, mesela çeşmeye yakın bir alan oluşturuyorlar, mesela mutfak gibi bir dizayn edebiliyorlar gibi vs. Böyle kolaylaştırıcı alanı iyileştirme için çalışmaları olabiliyor.

Barınma alanlarında kalıyor olmak geçici bir durum olsa da iyileşmeye dair düzenlemeler yapmaları dikkat çekicidir. Katılımcı ifadesiyle;

Barmakların, konteynerlerin önüne ekilen çiçekler, sebzeler yaşama dair umudu ve yeniden dirilmeyi temsil ediyor bana göre.

...çadırların kenarlarında çiçekler gördüm işte zeytin kaplarını içine bir şeyler ekmişler ve onları hani işte çiçek ekmişler ya da biberdir falan böyle şeyler yapmışlar...

Bu durumun zamanla daha görünür olduğunu bir katılımcı şöyle ifade etmiştir;

...şu an yaşadıkları alanı güzelleştirmeye başladılar. Yani ben konteynera ilk geldiğim zaman ben geçen ayki haliyle bile mesela şu anki hali arasında konteyner dışı düzeni arasında çok fark var. Evinin önünde çitle kapatan, çiçekler eken işte kendi kendine boyalar yapan ya da işte böyle bahçe gibi bir alan oluşturan böyle daha farklı farklı birçok şeyi sayabilirim.

Çalışmanın amaç ve kapsamı dışında kalsa da katılımcılarla yapılan görüşmelerde elde edilen bazı kritik noktaların belirtilmesi gerekir. Bunların başında, bazı katılımcıların ifade ettiği gibi, bölgedeki mülteciler ve yerli halk arasında hem çatışma hem de karşılıklı yardımlaşma bulunmaktadır. Mültecilerin daha önceki çadır ve konteyner yaşam deneyimleri, bu sürece daha hızlı adapte olmalarını sağlarken, kadınlar arasındaki bilgi alışverişini kolaylaştırmak yerine çatışma durumunu artırmaktadır. Çoğunlukla, mültecilerin yerli insanlara ve yerli halkın mültecilere karşı güven problemi yaşamaması, bu durumun da çocukların okula gönderilmesi gibi sonuçlara yol açtığı ifade edilmiştir. Bir diğer önemli nokta çadır ve konteyner kentlerde, bakanlık veya özel sektör tarafından inşa edilen yaşam alanları arasında, ayrıca iller arasında belirli farklılıklar olduğu vurgulanmıştır. Her ne kadar bu çalışma kadınları tek bir başlık altında ele alsada da tüm bu etmenlerin farklı kadınlık durumları yaratarak, afetin farklı biçimlerde deneyimlenmesine neden olduğunu unutmamak gerekir.

Tartışma

Afet sonrası yeniden yapılanma süreci çok boyutlu ve kapsayıcı olması kadınların bu sürece eklememesine dair belirgin izler göstermektedir. Bu araştırma bulgularının gösterdiği üzere kadınlar farkında olarak ya da olmayarak ekonomik, toplumsal ve fiziksel bir iyileşmenin aktörleri olmaktadır.

Afet sonrasında, toplumun sosyal ve kültürel normları sürdürülse de toplumsal yapıda bir boşluk ortaya çıkmaktadır. Bu boşluğun yeniden üretilmesindeyse (toplumun yeniden yapılandırılmasında) temel aktör olarak kadınlar yer almaktadır. Kadınlar için tanımlanan sosyo-kültürel normlar, deprem alanında ev ve bakım işlerini aktif bir şekilde yeniden üstlenmeleriyle somut bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunun ötesinde, bu toplumsal boşluk kadınlara yeni birtakım roller yüklemektedir. Bu yenilikler, mevcut toplumsal düzeni derinleştirirken aynı zamanda kadının toplumsal rolünü dönüştürmekte ve güçlendirmektedir. Kadınlar, tüm bu süreç içinde toplumsal statülerini yeniden tanımlamakta ve yeni bir rol üstlenmektedirler. Boşanma talep etmeleri, güvenlik sorunlarıyla tek başlarına mücadele etmeleri, evde ve sokakta karşılaştıkları erkeklerle aynı mağduriyeti yaşamaları ve var olan hiyerarşik yapının bu düzlemde geçerliliğini yitirmesi, bunun açık kanıtlarıdır. Kadınların bu süreçte inşa ettiği şey;

- Erkeklerin hakimiyetinin yüksek olduğu toplum yapısında, toplumsal rolleri yeniden üretmek
- Sosyal yaşamı düzenlemek ve organize etmek
- Afetin yarattığı boşluğu onarmak ve yeni bir yol çizmek
- Bireysel farkındalığa erişerek kendisini güçlü hissetmek ve ayaklarının üzerinde durabildiğini keşfetmek
- Kamusal alandaki görünürlüğü artarken, bu alanı dönüştürme gücüne kavuşmak

Birbirleriyle kurdukları iletişim, diyalog ve birliktelik bu sürece katkı sunmalarına olanak sağlayan en dikkat çekici noktadır. Birlikte var olma hali sürecin hem iyileştirici gücü olmuş hem de kadınlara beraber güçlenme olanağı tanımıştır.

Sonuç

Afetler hem yerleşim hem de toplumsal ölçekte her grubu eşit şekilde etkilemez; bazı gruplar üzerinde belirgin farklı etkiler yaratmaktadır. Her ne kadar afetler öngörülemez ve engellenemez olsa da, ülkenin gelişmişlik seviyesi ile toplumsal gruplar arasındaki ilişkiler ve rollerin paylaşım şekli, afetlerin etkilerini farklılaştırmakta ve bu etkilerin kalıcı hale gelmesine yol açmaktadır. Çalışmaların sunduğu üzere toplumdaki cinsiyet rolleri afetlerin bireyler üzerindeki şiddetini derinleştirmektedir. Kriz dönemlerinde her türlü hassasiyetin askıya alınması, bir tür “ancak gücünün yettiğini gerçekleştirme” durumunu yaratmaktadır. Bu durumun yarattığı çeşitli kısıtlamalar (fiziksel kapasite ve toplum içindeki konum) kadınları afetlerden en fazla etkilenen grup haline getirmektedir. Depremin ardından geçen 4 aylık sürede yapılan görüşmeler ve bir yıl sonra gerçekleştirilen bir görüşme, bu farkı ortaya koyan belirgin kanıtlar sunmuştur. Dünyadaki diğer deneyimlerle paralel sonuçlar ortaya koyan analiz, çocuklardan sonra afetten en fazla etkilenen grupların kadınlar olduğunu göstermektedir. Kadınların etkilenmesini tetikleyen birden fazla faktör bulunsa da hepsinin ortak olarak belirttiği durum; bu süreçte toplumun onlardan beklediği eş, anne, bakıcı, evlat gibi görev ve sorumlulukları yerine getirme ve buna ek olarak daha fazla görev ve sorumluluk üstlenmeleridir. Kadınlar bu sorumluluklar içinde kendi yaşamlarına ve ihtiyaçlarına yönelemezken çoğu zaman hak ve isteklerini talep etmede çekingen davranmaktadırlar. Ayrıca bu süreç kadınları ve çocukları psikolojik ve fiziksel şiddete açık hale getirdiğinde her iki grupta sürecin ağırlığı altında ezilmektedirler.

Öte yandan kadınlar toplumdaki varlık, bilgi ve deneyimleri sayesinde deprem sonrasındaki toparlanma ve iyileşme süreçlerinin önemli aktörleridir. Çünkü en nihayetinde yerel bilginin ve yukarıda da bahsedildiği üzere önemli bir iş yükünün taşıyıcısıdırlar. Araştırma bulguları, kadınların kendi olanakları ve sorumluluklarının el verdiği ölçüde toplumun yeniden yapılanmasında önemli görevler üstlendiğini göstermektedir. 11 il kapsamında değerlendirildiğinde bu illerin bire bir aynı olmasa da benzer sosyo-ekonomik ve kültürel yapıya sahip olması ve bu yapılar içerisinde kadınların fiziksel inşa sürecinden ziyade toplumdaki iyileşme haline ve sosyal hayatın devamlılığına katkı sundukları görülmektedir. Literatürdeki çalışmalarla paralellik gösterdiği üzere Türkiye’deki deneyimde de

kadınlar toplumsal dayanıklılığı artıran önemli bir konumda durmaktadırlar.

Ekonomik anlamda belirgin bir katkıdan söz etmek mümkün olmasa da bunun onların kapasiteleriyle ilgili olmadığı; tersine bunu gerçekleştirecek güce sahip olsalar da toplumdaki rolleri, sunulan olanakların yetersizliği ve eşitsizlikler sebebiyle engellendikleri tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen en belirgin bulgu, kadınların bilgi ve deneyimleriyle, kamu kuruluşları ve STK'larla kurdukları diyalogla toplumu birleştirici ve uzaklaştırıcı tavırlar sergileyerek bu sürece katkı sunduklarıdır. Ayrıca, birbirlerinden destek alarak dayanışma ve iletişim içinde olmaları, dikkat çeken bir diğer önemli noktadır.

Kadınların afet sonrası yeniden yapılanma süreçlerinde desteklenmesi ve güçlendirilmesi, toplumsal ve fiziksel yeniden inşa ile kalkınmanın sağlanmasına önemli ölçüde katkı sağlar. Deprem sonrası adaptasyon süreçlerindeki davranışları, bu katkının somut bir göstergesidir. Çalışma boyunca vurgulandığı üzere, kadınlar toplumda kendilerinden beklenen sorumlulukları üstlenerek, en küçük yaşam alanlarından başlayarak hayatlarını yeniden inşa etmeye çabalamaktadır. Bu durum: bölgede yürütülen çalışmalarda, yönlendirme ve sürdürülebilirlik için kadınların rehberliği ve bilgisine ihtiyaç duyulmasından; kadınların kendilerinden beklenenleri yerine getirirken kalan zamanlarında daha fazla katkı sağlama arzusuyla etkinlikler ve atölyeler düzenlemeleri, el becerileriyle gelir getirici yeteneklerini kullanarak bunları başkalarına aktarmaları, yaşadıkları bölgenin düzenlenmesi ve yaşanabilir hale getirilmesi gibi çalışmalarda önemli rol oynamalarıyla açıkça görülmektedir. Özellikle vurgulanması gereken bir diğer husus, kadınların hem çocukları yetiştirme hem de yereldeki gelenek ve kültürü taşıma noktasında çok önemli bir toplum yetiştiricisi konumunda bulunmalarıdır.

Sonuç olarak Türkiye'deki depremin ardından toplum tarafından -binlinçli ya da değil- yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Bireysel alanda herkes elinden geleni yapsa da depremin etkileri ve bu süreçteki tepkiler cinsiyet özelinde farklı deneyim ve pratikleri zorunlu kılmıştır. Erkeklerle kıyaslandığında daha az mobilize olan dolayısıyla çadır alanından çıkmayan ve kendileri dışında diğer sorumlulukları da yüklenen kadınlar için toparlanma süreci zorlaşmaktadır. Erkekler ekonomik hayata katılma, daha çok bireysel olma veya rahat hareket edebilmeleri sayesinde daha odaklı bir şekilde iyileşme sürecine geçmektedirler. Kadınlar açısından kolaylaştırıcı olan nokta birbirleri arasındaki dayanışma gücüdür. Bu

güç sayesinde günlük rutinlerine devam edebilmektedirler. Bu birbirleriyle karışılacakları ve temas edebilecekleri ortak alanların varlığını da önemli kılmaktadır.

Afetin kadınlara ve kadınların afet alanlarına etkilerinin en belirgin ifadesi toplumsal konumlarının yeniden üretilmesidir. Kadınların afetten sonra toplumu dönüştürücü ve değiştirici gücü onları böyle bir yere konumlandırmayı ve hatta bunu kurumsallaştırmayı getirecek noktaya getirmiştir. Dolayısıyla yeniden yapılanma sürecinin sağlıklı bir şekilde tamamlanmasının yolu kadınların emeğinin çatısını oluşturmayı, bunu kurumsallaştırmayı, kendi toplumlarının içinde dönüştürebileceği bir organizasyon yapısına kavuşmayı gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmanın veri toplama sürecinde ve toplanan verilerin sunulmasında belirli sınırlılıkları olduğunu belirtmekte fayda vardır. Veri toplanırken fiziksel olarak alanda bulunmak, depremzedelerle birebir görüşmek ve gözlem yapmak daha net ve okunaklı sonuçlar elde edilmesine olanak tanır. Ayrıca, depremin üzerinden geçen zaman diliminin de dikkate alınması önemlidir. Yeniden yapılanmanın gözlemlenmesi için depremin ardından daha uzun bir zamanın geçmesi, daha keskin sonuçlar sunabileceği için göz ardı edilmemelidir. Son olarak saha analizi kadınların bu süreçteki deneyimleriyle ilgili psikolojik ve sosyolojik önemli kanıtlar sunsa da bu çalışmanın amaç ve kapsamının dışında kaldığından bu bulgular haricen belirtilmemiştir.

Deprem sahasında küçük bir grupta yapılan bu çalışmanın afet-kadın ilişkisini ve kadınların bu süreçteki rolünün ortaya koyulması Türkiye'deki afet deneyimi için önemli ip uçları sunmaktadır. Depremin Türkiye'de kaçınılmaz bir gerçek olması ve bunun felakete dönüşmemesi için cinsiyet fark etmeksizin önlemler alınması kritiktir. Ancak depremin getirdiği kırılabilirlik ve toplumsal cinsiyet rollerinin kadınlar üzerinde yarattığı baskı afet önlemlerinde kadınlar için ayrı bir çalışmayı gerektirmektedir. Depremin üstünden bir yıldan fazla süre geçtiğinden yeniden yapılanmayla ilgili yapılacak yeni çalışmalar daha sağlam kanıtlar sunacaktır. Öyle ki diğer ülke örneklerinde görüldüğü üzere depremden birkaç yıl sonra bu etkilerin araştırılması daha kesin sonuçlar üretmiştir. Bu açıdan bu çalışmanın bir başlangıç olması beklenmektedir.

Extended Abstract

Women's Experiences in Post-Disaster Reconstruction: Examples from the 2023 Kahramanmaraş Centered Earthquake¹⁰

Efsun Tođrul¹¹

ORCID: 0000-0002-0832-0215

Natural disasters have a disruptive impact on living beings, societal and economic life, and the physical and built environment. The intensity of this disruption is not felt equally across different development levels or among all segments of society. Neumayer and Plümper (2007) suggest that inequalities in both exposure to risk and access to resources and opportunities lead to the disadvantage of certain communities and groups within society, thus amplifying gender-based inequalities in the context of disasters. The authors argue that natural disasters reduce women's life expectancy more than men's, highlighting the significant role that women's socio-economic status plays in shaping this life expectancy. Thurairajah (2011) emphasizes that the socio-economic conditions of communities determine both the causes and the extent of disaster impacts, underlining the importance of community involvement in identifying risks and local needs, and calls for a gender-sensitive approach in these processes. Such an approach is closely linked to the existence of gender-specific behavioral patterns in disaster exposure and coping strategies. In other words, since women's physical capacity and gender roles make them the most affected group by disasters, a gender perspective becomes inevitable. Moreover, the differing contexts in which each woman exists lead to context-specific, varied outcomes from disasters. However, women, who can be both passive victims and dynamic actors with rich resources (Clissold et al., 2020), initiate a new discourse through their roles in post-disaster reconstruction processes.

---

¹⁰ This study was produced from the paper presented at the 9th KBAM Symposium (Urban and Regional Research Network).

¹¹ PhD candidate, Istanbul Technical University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning, E-mail: efsuntogrul@gmail.com

Although disasters bring catastrophe to human life and the physical and built environment, local communities are reluctant to abandon their settlements and living spaces. The key to preventing local communities from leaving or being forced to leave their living areas lies in the reconstruction of the affected areas. Reconstruction is a complex and dynamic process, much like the disaster process itself (Shafique and Waren, 2016). This process necessitates the integrated construction of social, cultural, economic, ecological, and political dimensions, beyond just physical settlements. Its multilayered structure makes the involvement of local communities important, and in some cases, essential. This is because activities undertaken for local communities directly affect them. Thus, identifying the needs of the locality and the most effective way of addressing them involves sharing and integrating their knowledge and experiences about their living spaces (Thurairajah, 2011).

Post-disaster reconstruction is a process that requires the participation of many different segments of society as key actors. The approach to reconstruction in this study focuses on the significance of differences in the positions of each actor and societal group, taking into account their class positions, gender identities, beliefs, and local cultures. Therefore, understanding the contribution of women, who constitute half of the population, to the reconstruction process due to their roles and positions within society is crucial for both academic and policy development purposes.

This study focuses on the experiences of women in disaster processes. This focus creates a suitable foundation for the study's purpose and research methodology. The research examines the disaster zones caused by the earthquakes in 2023 across 11 provinces of Turkey (Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye, Şanlıurfa, and Elâzığ), which caused severe damage. The main research question addresses how women experience social and spatial reconstruction processes in disaster zones. To strengthen the research framework, the following sub-research questions are addressed:

How do women in the earthquake region carry out their daily life practices after the disaster?

What efforts do women in the disaster zone make to structure the social space?

Do the differences between private and public spaces transform differently for women in the post-disaster period? How do women experience the difference between these two social spaces?

Although the study examines women as a general category, it acknowledges that there is no single definition of womanhood. Economic, class, ethnic, or other forms of diversity in womanhood lead to varied disaster experiences. Since the study aims to derive a common experience without focusing on these differences, the interview questions and analysis were not structured based on these distinctions.

Since the role of women in social and economic life after the disaster is examined from a gender perspective, individual experiences and field research were necessary. The study is based on semi-structured interviews with employees working in civil society organizations. The snowball sampling method was used for sample selection, and interviews were conducted with 12 participants from two different NGOs. The interviews were carried out with a questionnaire containing 10 questions summarizing the purpose of the study. The data were analyzed using content analysis with MAXQDA software.

To align with the study's objectives and questions, the text first includes a literature review focusing on the discussions about how women are affected by disasters. The subsequent section addresses the debates on post-disaster reconstruction and presents research results emphasizing the importance of empowering women in this process. The following section presents the findings from field research and qualitative research conducted in the 11 provinces affected by the earthquake.

Studies examining the relationship between women and post-disaster reconstruction can be found in the literature, particularly regarding disaster-prone countries and large-scale disasters worldwide (e.g., Nepal, India). However, there are relatively few studies focusing on post-disaster reconstruction and a gender perspective in Turkey. The majority of studies conducted so far in Turkey have been in the field of health sciences. However, Turkey has experienced several large-scale earthquakes that caused significant damage to the physical and socio-economic structure of cities, making reconstruction necessary (recent examples include the 1999 Gölcük Earthquake, the 2011 Van Earthquake, and the 2020 Sivrice and Seferihisar Earthquakes). Considering past experiences and Turkey's geological structure, post-disaster reconstruction is an issue that requires further study. Viewing this issue from a gender perspective will contribute to the gap in the literature and provide guidance for measures or policy-making related to disaster management.

Kaynakça/References

- Alam, K., & Rahman, M. H. (2018). The role of women in disaster resilience. In S. M. N. Islam, J. J. van Staveren, M. A. Shanableh, & N. Shamsudduha (Eds.), *Handbook of disaster risk reduction & management* (pp. 697–719). Springer.
- Aryal, K. (2014). Women's empowerment in building disaster resilient communities. *Asian Journal of Women's Studies*, 20(1), 164–174. <https://doi.org/10.1080/12259276.2014.11666178>.
- Bang, H. N., & Few, R. (2012). Social risks and challenges in post-disaster resettlement: The case of Lake Nyos, Cameroon. *Journal of Risk Research*, 15(9), 1141–1157. <https://doi.org/10.1080/13669877.2012.705315>.
- Chaplin, D., Twigg, J., & Lovell, E. (2019). Intersectional approaches to vulnerability reduction and resilience-building. *Resilience Intel*, 12(1), 1–35. <https://wrđ.unwomen.org/sites/default/files/2021-11/1INTER~1.PDF>.
- Clissold, R., Westoby, R., & McNamara, K. E. (2020). Women as recovery enablers in the face of disasters in Vanuatu. *Geoforum*, 113, 101–110. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.05.003>.
- Drolet, J., Dominelli, L., Alston, M., Ersing, R., Mathbor, G., & Wu, H. (2015). Women rebuilding lives post-disaster: Innovative community practices for building resilience and promoting sustainable development. *Gender & Development*, 23(3), 433–448. <https://doi.org/10.1080/13552074.2015.1096040>
- Global Facility for Disaster Reduction and Recovery (GFDRR). (2016). *Gender Action Plan 2016–2021*. 17th Consultative Group Meeting. 5 nisan 2023 tarihinde <https://www.gfdr.org/sites/default/files/publication/gender-action-plan-2016-2021.pdf> adresinden edinilmiştir.
- Gokhale, V. (2008). Role of women in disaster management: An analytical study with reference to Indian society. In *The 14th World Conference on Earthquake Engineering* (pp. 12–17).
- Hou, C., & Wu, H. (2020). Rescuer, decision maker, and breadwinner: Women's predominant leadership across the post-Wenchuan earthquake efforts in rural areas, Sichuan, China. *Safety Science*, 125, 104623. <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2020.104623>.
- Ibnouf, F. O. (2009). The role of women in providing and improving household food security in Sudan: Implications for reducing hunger and malnutrition. *Journal of International Women's Studies*, 10(4), 144–167.
- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC). (2020). *A practical guide to gender-sensitive approaches for disaster management*. Asia Pacific Zone, Kuala Lumpur. 5 Nisan 2023 tarihinde <https://pgi.ifrc.org/resources/practical-guide-gender-sensitive-approaches-disaster-management> adresinden edinilmiştir.
- Neumayer, E., & Plümper, T. (2007). The gendered nature of natural disasters: The impact of catastrophic events on the gender gap in life expectancy, 1981–

2002. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(3), 551–566. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.2007.00563.x>.
- Omidvar, B., Zafari, H., & Khakpour, M. (2011). Evaluation of public participation in reconstruction of Bam, Iran, after the 2003 earthquake. *Natural Hazards*, 59, 1397–1412. <https://doi.org/10.1007/s11069-011-9842-4>.
- Shafique, K., & Warren, C. M. (2016). Stakeholders and their significance in post-natural disaster reconstruction projects: A systematic review of the literature. *Asian Social Science*, 12(10), 1–17. <https://doi.org/10.5539/ass.v12n10p1>.
- Tearne, J. E., Guragain, B., Ghimire, L., Leaning, J., & Newnham, E. A. (2021). The health and security of women and girls following disaster: A qualitative investigation in post-earthquake Nepal. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 66, 102622. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2021.102622>.
- Thurairajah, N. (2011). Empowerment in disaster response and reconstruction: Role of women. In *Post-Disaster Reconstruction of the Built Environment: Rebuilding for Resilience* (pp. 70–90).
- TUİK, (2024). Temmuz 2024 tarihinde <https://www.tuik.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- United Nations (UN). (2017). *Plan of action on disaster risk reduction for resilience: Towards a risk-informed and integrated approach to sustainable development*. 1 Nisan 2023 tarihinde <https://unscebr.org> adresinden edinilmiştir.

Efsun Tođrul

2016 yılında Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden mezun oldu. 2017-2021 yılları arasında İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Şehir ve Bölge Planlama Anabilimdalı, Bölge Planlama Yüksek Lisans Programını tamamladı. Yüksek lisansın ardından aynı üniversite ve anabilim dalında doktora programına başladı ve şu anda tez aşamasındadır.

She graduated from Mimar Sinan Fine Arts University, Faculty of Architecture, Department of Urban and Regional Planning in 2016. She completed the Istanbul Technical University (ITU) Urban and Regional Planning Department, Regional Planning Master's Program in 2021. After her master's degree, she has started her doctorate program at the same university and department and is currently in the thesis writing phase.

E-posta: efsuntogrul@gmail.com

Notlar: Bu çalışma için gerekli etik onay İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından verilmiştir.

Teşekkür

Bu çalışmanın oluşumunda değerli katkılarıyla bana yol gösteren, kadın çalışmaları alanındaki derin bilgisi ve rehberliğiyle çalışmama yön veren sayın hocam Prof. Dr. Besime Şen'e; kadınlar üzerine yapılan tartışmalardaki ufuk açıcı yaklaşımları ve bilgisi için değerli arkadaşım Dr. Hilal Sema Dalka'ya; sahadaki görüşmelerin gerçekleştirilmesine destek sağlayan Psk. Mehmet Emin Öğredik'e, katkı ve sabırları için tüm katılımcılara teşekkür ederim.